

УДК 347.965.8(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156297>

О.І. ЗОЗУЛЯ,

завідуючий науковим сектором порівняльного конституційного та муніципального права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: oizozulia@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5428-4622>

КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ЧЛЕНСТВА АДВОКАТІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

O.I. ZOZULIA,

Head, Department of Comparative Constitutional and Municipal Law, Scientific Research Institute of State Building and Local Government, Doctor of Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: oizozulia@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5428-4622>

CONSTITUTIONALITY OF MANDATORY MEMBERSHIP OF ADVOCATES IN THE UKRAINIAN NATIONAL BAR ASSOCIATION

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Національна асоціація адвокатів України утворена на засадах обов'язкового членства в ній всіх адвокатів. Водночас Конституція України та міжнародні конвенції гарантують право на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав та інтересів. Вказане зумовлює питання з приводу конституційності обов'язкового членства адвокатів України у НААУ, що наприкінці 2023 року стало предметом оскарження до Конституційного Суду України. У зв'язку із цим у контексті забезпечення верховенства права існує необхідність аналізу конституційності обов'язкового членства адвокатів України у НААУ. **Метою** роботи є поглиблений аналіз питання конституційності обов'язкового членства адвокатів у Національній асоціації адвокатів України, визначення його правової природи та співвіднесення з конституційним правом на свободу об'єднання, а також обґрунтування напрямків удосконалення конституційно-правових засад організації адвокатського самоврядування в Україні. **Методи.** Для вирішення задач дослідження використано низку методів наукового пізнання, серед яких формально-юридичний, за яким визначено сутність конституційного права на свободу об'єднання та зміст правового статусу Національної асоціації адвокатів України; порівняльно-правовий – розкрито особливості обов'язкового членства адвокатів України у НААУ крізь призму практики Європейського Суду з прав людини та європейських конституційних судів; системно-структурний – охарактеризовано НААУ як єдину професійну організацію адвокатів України та її взаємозв'язки з органами адвокатського самоврядування. **Результат.** Встановлено, що у практиці Європейського Суду з прав людини та європейських конституційних судів обов'язкове членство у професійних організаціях визнається правомірним і конституційним, якщо вони утворені на підставі закону як самоврядні юридичні особи публічного права та здійснюють відповідні публічні функції задля забезпечення публічного інтересу. Доведено, що НААУ відіграє провідну роль у забезпеченні публічного інтересу щодо реалізації завдань адвокатського самоврядування, здійснюючи через свої органи низку важливих публічно-правових функцій у даній сфері. Це обумовлює особливе правове становище НААУ, яка в організаційно-правовій площині уособлює єдину цілісну систему адвокатського самоврядування, в рамках якої поєднані та реалізуються різні організаційні форми адвокатського самоврядування. **Висновки.** Обґрунтовано, що згідно національного та міжнародного законодавства, релевантних позицій Конституційного Суду України, практики Європейського Суду з прав людини та інших європейських конституційних судів обов'язкове членство адвокатів України у Національній асоціації адвокатів України не порушує конституційне право на свободу об'єднання. Удосконалення конституційно-правових засад організації адвокатського самоврядування в Україні потребує усунення прогалин і неточностей національного законодавства щодо правового статусу та ролі Національної асоціації адвокатів України. Зокрема у профільному законі необхідно уточнити її статус як юридичної особи публічного права та як єдиної організації адвокатського самоврядування, у структурі якої діють відповідні органи адвокатського самоврядування. Задля дотримання прав та інтересів адвокатів, які зупинили свою адвокатську діяльність, членство адвоката у НААУ повинно зупинятись одночасно з зупиненням ним своєї адвокатської діяльності.

Ключові слова: конституційність; членство; адвокат; Національна асоціація адвокатів України; єдина професійна організація; адвокатське самоврядування; публічні функції; об'єднання громадян

Problem statement. The Ukrainian National Bar Association was formed on the basis of mandatory membership of all advocates. At the same time, the Constitution of Ukraine and international conventions guarantee the right to freedom of association in public organizations to exercise and protect one's rights and interests. The above determines the question of the constitutionality of the mandatory membership of advocates of Ukraine in UNBA, which at the end of 2023 became the subject of an appeal to the Constitutional Court of Ukraine. In this regard, in the context of ensuring the rule of law, there is a need to analyze the constitutionality of mandatory membership of advocates of Ukraine in UNBA. The **purpose** of the work is an in-depth analysis of the constitutionality of mandatory membership of advocates in the Ukrainian National Bar Association, determination of its legal nature and correlation with the constitutional right to freedom of association, as well as substantiation of directions for improving the constitutional and legal bases of the organization of bar self-government in Ukraine. **Methods.** To solve the research problems, a number of scientific methods were used, including the formal-legal method, which determined the essence of the constitutional right to freedom of association and the content of the legal status of the Ukrainian National Bar Association. Comparative and legal method – there are disclosed the features of mandatory membership of advocates of Ukraine in UNBA through the prism of the practice of the European Court of Human Rights and European constitutional courts. System-structural method – there are characterized UNBA as a single professional organization of advocates of Ukraine and its relationships with the bodies of the bar self-government. **Results.** It has been established that in the practice of the European Court of Human Rights and European Constitutional Courts, mandatory membership in professional organizations is recognized as legitimate and constitutional, if they are formed on the basis of the law as self-governing legal entities of public law and perform relevant public functions to ensure the public interest. It has been proven that UNBA plays a leading role in ensuring the public interest regarding implementation of the tasks of bar self-government, performing through its bodies a number of important public and legal functions in this area. This determines the special legal position of UNBA, which in the organizational and legal plane constitutes a single integral system of bar self-government, within which various organizational forms of bar self-government are combined and implemented. **Conclusions.** It has substantiated that according to national and international legislation, relevant positions of the Constitutional Court of Ukraine, the practice of the European Court of Human Rights and other European constitutional courts, the mandatory membership of advocates of Ukraine in the Ukrainian National Bar Association does not violate the constitutional right to freedom of association. Improving the constitutional and legal bases of the organization of bar self-government in Ukraine requires the elimination of gaps and inaccuracies in national legislation regarding the legal status and role of the Ukrainian National Bar Association. In particular, in the relevant law, it is necessary to specify its status as a legal entity of public law and as a single organization of bar self-government, in the structure of which functioning the relevant bodies of bar self-government. In order to respect the rights and interests of advocates who have stopped their advocacy practice, the advocate's membership in UNBA should be terminated at the same time as he stops his advocacy.

Keywords: constitutionality; membership; advocate; Ukrainian National Bar Association; unified professional organization; bar self-government; public functions; citizens' associations

Постановка проблеми

Адвокатське самоврядування є ключовою гарантією незалежного функціонування та вільного розвитку адвокатури в Україні, забезпечуючи самостійне вирішення адвокатами внутрішньо організаційних питань, представництво і захист їх прав та спільних інтересів. Задля реалізації завдань адвокатського самоврядування функціонує Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ), що згідно ч.6 ст.45 Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI [1] діє на засадах обов'язкового членства в ній всіх адвокатів України, яке автоматично набувається ними з моменту складення присяги. Водночас, як відомо, згідно ч.1, 4 ст.36 Конституції України [2] та ст.11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [3] громадяни мають право на свободу об'єднання у

громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до громадських організацій. Вказане породжує питання щодо конституційності обов'язкового членства адвокатів України у НААУ – зокрема, з даного приводу до Конституційного Суду України наприкінці 2023 року було подано відповідну конституційну скаргу [4]. Тому в контексті забезпечення верховенства права вбачається актуальним визначення конституційності обов'язкового членства адвокатів України у НААУ.

Проблематика конституційно-правових засад організації адвокатського самоврядування в Ук-

раїні раніше вже розглядалась у наукових роботах вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, Т.Б. Вільчик, М.І. Волчкова та Я.О. Ковальова досліджували особливості системи органів адвокатського самоврядування у країнах Європейського Союзу [5; 6]; І.І. Габані та В.А. Гвозд'їй – адміністративно-правовий статус адвокатури та органів адвокатського самоврядування України [7; 8]; Н.М. Бакаянова – права адвокатів як членів єдиної професійної організації [9]; О.О. Каденко – правовий статус Національної асоціації адвокатів України [10]. У той же час такі наукові праці присвячені переважно лише окремим засадам та умовам організації адвокатського самоврядування, комплексно не характеризуючи саме конституційно-правову природу обов'язкового членства адвокатів у Національній асоціації адвокатів України. У науковій літературі висловлюються аргументи як на підтримку [9, с.56; 11, с.30; 12, с.32; 13, с.204], так і проти [14; 15, с.130–132; 16] обов'язкового членства адвокатів у Національній асоціації адвокатів України, що у підсумку залишає дане питання дискусійним і остаточно не вирішеним. Так, в обов'язковому членстві адвокатів у НААУ одні вчені вбачають дієву інституційну гарантію незалежності всієї адвокатури, тоді як інші – загрозу індивідуальній незалежності адвокатів. Разом із тим, вважаємо, що вирішальне значення повинні мати не стільки доцільність та ефективність зазначеного підходу до організації адвокатського самоврядування, скільки його конституційність, зокрема й відповідність гарантованому Конституцією України та Європейською конвенцією з прав людини праву на свободу об'єднання.

Загалом належна організація та ефективна реалізація адвокатського самоврядування в Україні потребують поглибленого аналізу конституційності обов'язкового членства адвокатів у Національній асоціації адвокатів України, визначення його правової природи та співвіднесення з конституційним правом на свободу об'єднання, а також обґрунтування напрямків удосконалення конституційно-правових засад організації адвокатського самоврядування в Україні, що і є *метою* статті. Її *новизна* полягає в узагальненні критеріїв правомірності та конституційності обов'язкового членства у професійній організації, обґрунтуванні конституційності обов'язкового членства адвокатів у Національній асоціації адвокатів України, а також у формулюванні напрямків удосконалення конституційно-

правового регулювання адвокатського самоврядування в Україні. *Завданнями* статті є аналіз особливостей правового статусу Національної асоціації адвокатів України та її взаємозв'язків з відповідними органами адвокатського самоврядування, характеристика обов'язкового членства адвокатів у НААУ крізь призму релевантної практики Європейського Суду з прав людини та європейських конституційних судів, а також оцінка конституційності обов'язкового членства адвокатів у НААУ у контексті поданої конституційної скарги.

Особливості правового статусу Національної асоціації адвокатів України

Говорячи про конституційність обов'язкового членства адвокатів у НААУ у контексті права на свободу об'єднання, перш за все, слід відзначити його межі, яким має відповідати даний підхід до організації адвокатського самоврядування. Так, згідно ч.1 ст.36, ч.1 ст.64 Конституції України, ч.2 ст.11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод обмеження права на свободу об'єднання може встановлюватись виключно законом, має бути необхідним у демократичному суспільстві, а також відповідати інтересам національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав інших людей. А відповідно до п.2.1 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016 [17], п.3.1 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 06.06.2019 р. № 3-р/2019 [18], будь-які обмеження права на свободу об'єднання повинні встановлюватись законом, переслідувати одну чи кілька легітимних цілей й бути потрібними у демократичному суспільстві, тобто обумовленими "нагальною суспільною потребою", відповідати принципу пропорційності.

Зазначимо, що за своїм правовим статусом НААУ – це недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування (ч.1 ст.45 Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI).

Національна асоціація адвокатів України зареєстрована в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань саме як "недержавна некомерційна професійна організація" із організаційно-правовою формою "орган адвокатського самоврядування" та видом діяльності "84.11

Державне управління загального характер" [19]. Відтак, офіційно НААУ не має статусу громадської організації, а її діяльність не регулюється профільним законодавством про громадські об'єднання. Зокрема, згідно п.5 ч.2 ст.2 Закону України "Про громадські об'єднання" від 22.03.2012 р. № 4572-VI [20] його дія не поширюється на відносини у сфері утворення та діяльності саморегульованих організацій та організацій, які здійснюють професійне самоврядування.

Разом із тим, Конституційний Суд України у п.3.1 мотивувальної частини свого Рішення від 06.06.2019 р. № 3-р/2019 спирається на розширювальне розуміння конституційного права на свободу об'єднання, згідно якого "громадяни можуть утворювати не тільки політичні партії, громадські організації, громадські чи професійні спілки, а й інші об'єднання". За такого підходу НААУ могла би підпадати під розуміння об'єднань громадян, що водночас у контексті ч.1 ст.36 Конституції України додатково потребує співвіднесення мети та повноважень НААУ з метою об'єднань громадян щодо здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення відповідних інтересів. При цьому, Конституційний Суд України у п.5.2 мотивувальної частини свого Рішення від 10.01.2008 р. № 1-рп/2008 [21] дотримується чіткої позиції щодо розмежування організацій громадського самоврядування та громадських формувань з огляду на відмінності порядку їх утворення, системи та повноважень.

Виходячи з ч.1, 2 ст.45 Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI, діяльність НААУ спрямована на здійснення публічного інтересу щодо "забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування". Зокрема, з цією метою НААУ має власні повноваження (завдання) щодо представництва адвокатури України у відносинах з органами публічної влади, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення гарантій адвокатської діяльності, високого професійного рівня адвокатів України та відкритості інформації стосовно них тощо. Наголосимо, що перелічені напрямки діяльності НААУ змістовно відповідають завданням адвокатського самоврядування в цілому, визначеним п.1, 2, 5, 6 ч.1 ст.44 Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. Як також відзначає В.А. Гвозд'їн [7, с.169], утворення НААУ з обов'язковим членством дозволяє найбільш ефективно реалізовувати покладені на органи адвокатського самоврядування функції, у тому числі щодо захисту прав адвокатів, забезпечення гарантій їх діяльності та висо-

кого професійного рівня.

При цьому, згідно ч.3 ст.45, ч.1 ст.46 даного Закону України НААУ діє через організаційні форми адвокатського самоврядування. НААУ та відповідні організаційні форми адвокатського самоврядування (конференція адвокатів регіону, рада адвокатів регіону, Рада адвокатів України, з'їзд адвокатів України) у функціональній та організаційній площині співвідносяться як ціле та його частини. Серед іншого реалізація сформульованих переважно у загальному вигляді повноважень НААУ забезпечується виконанням повноважень, покладених на означені організаційні форми адвокатського самоврядування.

Отже, в організаційно-правовій площині НААУ становить єдину цілісну систему адвокатського самоврядування, в рамках якої поєднані та реалізуються різні організаційні форми адвокатського самоврядування.

Вказане впливає і з Статуту НААУ від 17.11.2012 р. [22]. Так, згідно п.6.1 даного Статуту НААУ організовує, координує та забезпечує діяльність органів адвокатського самоврядування. Виходячи з положень п.6.1, 6.2, 6.3 Статуту НААУ від 17.11.2012 р., загальнодержавні та регіональні організаційні форми адвокатського самоврядування (з'їзд адвокатів України, Рада адвокатів України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, Вища ревізійна комісія адвокатури, конференції адвокатів, ради адвокатів, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, ревізійні комісії адвокатів), "на які покладається виконання функцій органів НААУ", складають систему адвокатського самоврядування.

Так, наприклад, згідно п.1 Розділу I, п.2 Розділу II Положення про Раду адвокатів України від 17.11.2012 р. [23], Рада адвокатів України діє у системі органів НААУ та виконує функцію її вищого органу в період між з'їздами адвокатів України. Досить показово, що Рада адвокатів України згідно пп.1.8 п.1 Розділу II свого Положення від 17.11.2012 р. приймає саме "від імені Національної асоціації адвокатів України" рішення про створення рад адвокатів регіонів і кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Організаційно-структурний зв'язок НААУ та органів адвокатського самоврядування підтверджується й тим, що згідно п.6.6 Статуту НААУ вони у своїй діяльності мають керуватись актами НААУ. З останнього, до речі, впливає хибність наведених у конституційній скарзі доводів, що нібито "інші органи адвокатського самоврядування... НААУ не підзвітні, її рішення і політику виконувати не зобов'язані" [24].

Таким чином, провідна роль НААУ у забезпеченні публічного інтересу щодо реалізації завдань адвокатського самоврядування підтверджується безпосереднім виконанням її органами низки важливих публічних функцій у даній сфері. Так, наприклад, діючи в системі органів НААУ кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури згідно ст.50 Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI наділені повноваженнями щодо визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю, та вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів.

Обов'язкове членство адвокатів України у НААУ крізь призму практики Європейського суду з прав людини та європейських конституційних судів

Зазначимо, що порушення права на свободу об'єднання розглядалось Європейським судом з прав людини в його Рішеннях у справі "Vordur Olafsson v. Iceland" за заявою № 20161/06 [25], у справі "Sigurdur A. Sigurionsson v. Iceland" за заявою № 16130/90 [26], у справі "Schneider v. Luxembourg" за заявою № 2113/04 [27], у справі "Mytilinaios et Kostakis v. Grece" за заявою № 29389/11 [28] та у справі "Sorensen and Rasmussen v. Denmark" за заявами № 52562/99 і 52620/99 [29]. Дані Рішення підтверджують, що Європейський суд з прав людини вбачає порушення ст.11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у тих випадках, коли держава встановлює обов'язкове членство у профспілках та інших приватно-правових, недержавних об'єднаннях, які не є державними органами та/або не виконують жодних державних (публічних) функцій.

З іншого боку, необхідно звернути увагу на Рішення Європейського суду з прав людини у справі "Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium" за заявами № 6878/75 і 7238/75 [30], у справі "Albert and Le Compte v. Belgium" за заявами № 7299/75 і 7496/76 [31] та у справі "A. and others v. Spain" за заявою № 13750/88 [32]. Адже у даних рішеннях Європейським судом з прав людини підтверджено правомірність і конституційність обов'язкового членства у відповідних професійних організаціях, що утворені на підставі закону як самоврядні юридичні особи публічного права та здійснюють певні публічні функції задля забезпечення публічного інтересу (утвердження та підтримка стандартів професії, ведення реєстрів, здійснення дисциплінарних

функцій, контроль рівня кваліфікації, забезпечення допуску до професії тощо). Згідно Рішення Європейського суду з прав людини у справі "National Notary Chamber v. Albania" за заявою № 17029/05 [33] професійні об'єднання зазвичай відрізняються від приватних асоціацій тим, що їх діяльність направлена на врегулювання відносин у сфері професійної діяльності членів таких об'єднань та забезпечення їх інтересів, виконуючи тим самим важливі державні функції.

Аналогічний підхід застосовано й у практиці європейських конституційних судів. Зокрема, у даному контексті насамперед слід зауважити Рішення Конституційного Суду Чеської Республіки від 14.10.2008 р. [34] щодо конституційності обов'язкового членства у Чеській медичній палаті, Рішення Конституційного Суду Литовської Республіки від 11.09.2020 р. [35] щодо конституційності обов'язкового членства у Литовській палаті архітекторів, Рішення Конституційного Суду Грузії від 30.11.2005 р. [36] щодо конституційності обов'язкового членства в Асоціації адвокатів Грузії.

Не можна залишати поза увагою й стали поширеність в європейських країнах (Бельгія, Греція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Франція та ін.) підходу щодо організації адвокатського самоврядування саме на засадах обов'язкового членства адвокатів у єдиній професійній організації [5, с.39]. Це додатково свідчить про відсутність у подібній практиці порушення права на свободу об'єднання, гарантованого Європейською конвенцією з прав людини.

Враховуючи вищевикладене, щодо НААУ слід узагальнити наступне.

По-перше, НААУ, як самоврядна професійна організація, була утворена з'їздом адвокатів України, але на підставі імперативної норми ч.4 с.45 Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI.

По-друге, ч.2 ст.81 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV [37] передбачено, що юридична особа публічного права може створюватись розпорядчим актом органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Разом із тим, дана норма має загальний характер і потребує більшої деталізації, тоді ж як згідно ч.3 ст.81 ЦК України порядок утворення юридичних осіб публічного права не охоплюється предметом регулювання Цивільного кодексу України та має бути встановлений "законом". Проте як поняття "юридична особа публічного права", так і її правовий статус, зокрема конкретний порядок утворення, залишилися не врегульовані національним законодавством.

Втім, у науковій літературі як одну з ключових ознак юридичних осіб публічного права називають їх створення з метою задоволення певних публічних інтересів, виконання покладених законами однієї або кількох публічних функцій (завдань) [38–40]. Тому визначення будь-якої інституції як юридичної особи публічного права (за умови відсутності прямої законодавчої вказівки про це) більшою мірою залежить не від її формального статусу, а від функціональної спрямованості діяльності такої інституції. Відтак, фактично НААУ може бути охарактеризована як юридична особа публічного права у разі спрямування її діяльності на задоволення відповідного публічного інтересу.

Втім, навіть обстоюючи неможливість однозначного віднесення НААУ до юридичних осіб публічного права, окремі вчені констатують особливе правове становище НААУ з огляду на покладення на неї виконання делегованих державою важливих публічно-правових функцій з організації та забезпечення надання професійної правової допомоги особам [12, с.32].

І, по-третє, оскільки професія адвоката щільно пов'язана з правосуддям (зокрема в умовах адвокатської монополії), існує цілком зрозумілий публічний інтерес щодо здійснення нагляду (контролю) за адвокатурою шляхом утворення самоврядної професійної організації, якою в Україні є НААУ. НААУ, здійснюючи через свої органи (при цьому, організовуючи, координуючи та забезпечуючи їх діяльність) публічні функції щодо забезпечення допуску до професії адвоката, контролю рівня кваліфікації адвокатів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності та ін., бере безпосередню участь у задоволенні публічного інтересу щодо реалізації завдань адвокатського самоврядування. Вже це дозволяє розглядати адвокатське самоврядування, що уособлюється НААУ та системою її органів, не як громадську організацію, а як важливий інститут громадянського суспільства.

Обов'язкове членство адвокатів України у НААУ, як професійній самоврядній організації, опосередковує поширення щодо них компетенції НААУ та її органів задля виконання ними зазначених публічних функцій. При цьому, НААУ формується саме за професійною ознакою, тоді як об'єднання громадян утворюються насамперед на основі єдності інтересів їх членів. Загалом же обов'язкове членство у НААУ має безпосереднє відношення до статусу певної особи саме як адвоката, а не до її прав і обов'язків як громадянина. Тим більше, погоджуємось із Н.М. Бака-

яною [9, с.55], що обов'язковість належності до єдиної професійної організації не може розглядатися як тиск на адвоката, адже вступ до адвокатської професії є суто добровільним.

Конституційність обов'язкового членства адвокатів у НААУ у контексті поданої конституційної скарги

Перш за все, зауважимо, що у поданій наприкінці 2023 року конституційній скарзі загалом правильно визначено основні критерії конституційності обов'язкового членства адвокатів України у НААУ (статус юридичної особи публічного права, здійснення відповідних публічних функцій, спрямованість діяльності на забезпечення публічного інтересу) [24]. Проте маємо не погодитись з позицією заявника конституційної скарги, який розглядає НААУ як нібито окремий орган від інших органів адвокатського самоврядування (Ради адвокатів України, ради адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури), які й реалізують публічний інтерес стосовно адвокатури України.

Як вище вже відзначалось, НААУ є інтегративною недержавною некомерційною професійною організацією, яка не тільки об'єднує на членських засадах усіх адвокатів України, але й організаційно поєднує у своїй системі відповідні органи адвокатського самоврядування (незалежно від наявності або відсутності у них власного статусу юридичної особи). При цьому, НААУ в цілому відповідальна за забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, що здійснюється нею згідно ч.1 ст.46 Закону України від 05.07.2012 р. № 5076-VI "через організаційні форми адвокатського самоврядування".

Регулююча, кваліфікуюча, дисциплінарна та інша діяльність цих організаційних форм (органів) адвокатського самоврядування організаційно та функціонально здійснюється в межах НААУ. У відповідній конституційній скарзі визнається, що "нормативно-правотворчі і організаційні функції стосовно усієї адвокатури України здійснює Рада адвокатів України", але яка водночас безпідставно названа "окремим від НААУ органом адвокатського самоврядування" [24]. Разом із тим, як нами вже вказувалось вище, Рада адвокатів України згідно свого Положення від 17.11.2012 р. прямо визначена вищим органом у системі органів НААУ в період між з'їздами адвокатів України.

Окремо зауважимо, що посилання заявником відповідної конституційної скарги на розбіжність його особистих і професійних переконань та

цінностей з тими, які підтримує НААУ, на складність зайняття посад в її керівництві, на результати опитування у соціальних мережах і т.ін. [24] не можуть мати самостійного правового значення у контексті вирішення питання про конституційність обов'язкового членства адвокатів України у НААУ. Щодо цього також слід погодитись із О.О. Каденко [10, с.61], що суб'єктивні негативні судження про діяльність окремих представників органів адвокатського самоврядування не повинні слугувати обґрунтуванням недоцільності об'єднання адвокатів у єдину професійну організацію.

У той же час варто взяти до уваги наведені у конституційній скарзі доводи щодо непропорційності обмеження конституційного права на свободу об'єднання обов'язковим членством у НААУ тих адвокатів, які зупинили свою адвокатську діяльність [24]. З даного приводу показовим є вже згадане Рішення Конституційного Суду Литовської Республіки від 11.09.2020 р. щодо неконституційності обов'язкового членства у Литовській палаті архітекторів тих архітекторів, які фактично архітектурну діяльність не здійснюють. З огляду на це можна погодитись щодо відсутності легітимної мети та публічного інтересу стосовно продовження обов'язкового членства в НААУ тих адвокатів, які зупинили свою адвокатську діяльність.

Висновки

1. У практиці Європейського Суду з прав людини та європейських конституційних судів обов'язкове членство у професійних організаціях визнається правомірним і конституційним, якщо вони утворені на підставі закону як самоврядні юридичні особи публічного права та здійснюють відповідні публічні функції задля забезпечення публічного інтересу. Національна асоціація адвокатів України відіграє провідну роль у забезпеченні публічного інтересу щодо реалізації завдань адвокатського самоврядування, здійснюючи через свої органи низку важливих

публічно-правових функцій у даній сфері. Це обумовлює особливе правове становище НААУ, яка в організаційно-правовій площині уособлює єдину цілісну систему адвокатського самоврядування, в рамках якої поєднані та реалізуються різні організаційні форми адвокатського самоврядування.

2. Беручи до уваги національне та міжнародне законодавство, релевантні позиції Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини та інших європейських конституційних судів, обов'язкове членство адвокатів України (за виключенням тих, які зупинили свою адвокатську діяльність) у Національній асоціації адвокатів України не порушує конституційне право на свободу об'єднання. Відтак, оскаржені до Конституційного Суду України положення ч.6 ст.45 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" мають бути визначені як конституційні.

3. Удосконалення конституційно-правових засад організації адвокатського самоврядування в Україні потребує усунення прогалин і неточностей національного законодавства щодо правового статусу та ролі Національної асоціації адвокатів України. Зокрема у профільному законі необхідно уточнити її статус як юридичної особи публічного права та як єдиної організації адвокатського самоврядування, у структурі якої діють відповідні органи адвокатського самоврядування. Задля дотримання прав та інтересів адвокатів, які зупинили свою адвокатську діяльність, членство адвоката у НААУ повинно зупинятись одночасно з зупиненням ним своєї адвокатської діяльності.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 2509.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вісник України*. 2006. № 32.
4. Резюме конституційної скарги: від 10.11.2023 вх. № 18/356. https://ccu.gov.ua/sites/default/files/18_356_2023.pdf
5. Вільчик Т. Б. Системи органів адвокатського самоврядування в країнах Європейського Союзу: Італія, Німеччина, Франція. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 2 (5). С. 38–45.
6. Ковальова Я. О., Волчкова М. І. Адвокатське самоврядування: українські реалії та європейський до-

- свід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 489–493. <https://doi.org/10.32782/2524-0390/2019.6.123>
7. Гвоздїй В. А. Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 301 с.
 8. Габані І. І. Адміністративно-правовий статус Національної адвокатури України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 59–64. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.42>
 9. Бакаянова Н. М. Права адвокатів як членів єдиної професійної організації. *Jurnal juridic national: teorie si practica*. 2015. № 6 (16). Р. 53–56.
 10. Каденко О. О. Правовий статус Національної асоціації адвокатів України: дис. ... докт. філос.: 081 "Право". Одеса, 2022. 283 с.
 11. Папарига Д. Ю. Правове підґрунтя обов'язковості членства в професійних асоціаціях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 26–31.
 12. Заборовський В. В. Чи порушує обов'язкове членство адвоката в Національній асоціації адвокатів України конституційне право громадянина на свободу об'єднань та принцип незалежності адвокатської діяльності? *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. № 1. С. 27–34.
 13. Маркович Х. До питання функціонування адвокатського самоврядування в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. 2020. Т. 7. № 2. С. 201–208. <http://doi.org/10.23939/law2020.26.201>
 14. Рабовська С. Я. Окремі питання принципів діяльності адвокатури України. *Цивілістична процесуальна думка*. 2015. № 1. С. 98–102.
 15. Калинюк С. С. Інститут адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2015. 203 с.
 16. Щодо обов'язкового членства в Національній асоціації адвокатів України. <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123070>
 17. Рішення Конституційного Суду України: від 01.06.2016 № 2-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 48. Ст. 1724.
 18. Рішення Конституційного Суду України: від 06.06.2019 № 3-рп/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 51. Ст. 1752.
 19. Недержавна некомерційна професійна організація Національна асоціація адвокатів України. https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/38488439
 20. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 30. Ст. 1097.
 21. Рішення Конституційного Суду України: від 10.01.2008 № 1-рп/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 28. Ст. 903.
 22. Статут недержавної некомерційної професійної організації "Національна асоціація адвокатів України". https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf
 23. Положення про Раду адвокатів України. <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.04.26-27-pologennya-pro-rau-pazy.pdf>
 24. Конституційна скарга Плєскача В.Ю. <https://drive.google.com/file/d/1yNCFyZjEhM6tIDSht92v7EQ89T2Bdy6s>
 25. Judgment of the European Court of Human Rights (Fourth Section) in case of "Vörður Ólafsson v. Iceland" (application no. 20161/06) of 27 April 2010. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-98443>
 26. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme (chambre) dans l'affaire "Sigurdur A. Sigurjónsson c. Islande" (requête no. 16130/90) du 30 juin 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-62401>
 27. La Définitif de la Cour européenne des Droits de l'Homme (deuxième section) dans l'affaire "Schneider c. Luxembourg" (requête no. 2113/04) du 10 juillet 2007. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-81437>
 28. La Définitif de la Cour européenne des Droits de l'Homme (première section) dans l'affaire "Mytilinaios et Kostakis c. Grèce" (requête no. 29389/11) du 3 décembre 2015. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-158962>
 29. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme dans l'affaire "Sørensen et Rasmussen c. Danemark" (requêtes nos. 52562/99 et 52620/99) du 11 janvier 2006. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-72017>
 30. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme (chambre) dans l'affaire "Le Compte, Van Leuven et De Meyere c. Belgique" (requête no. 6878/75; 7238/75) du 23 juin 1981. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-62080>
 31. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme (plénière) dans l'affaire "Albert et Le Compte c. Belgique" (requête no. 7299/75; 7496/76) du 10 février 1983. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61980>

32. Decision of the European Court of Human Rights (commission) of 2 July 1990 on the admissibility of application no. 13750/88 by A. and others against Spain.
https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_13750-88
33. Decision of the European Court of Human Rights (fourth section) of 6 May 2008 as to the admissibility of application no. 17029/05 by National Notary Chamber against Albania.
https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_17029-05
34. Obligatory membership in Czech Medical Chamber: Judgment of the Czech Republic Constitutional Court of 14 October 2008, PL. ÚS 40/06.
https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud/www/Decisions/pdf/PI_US_40-06.pdf
35. On mandatory membership of certified architects in the association of professional self-governance: Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 11 September 2020, no KT166-A-N14/2020. https://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/10/2020-09-11_kt166-a-n14_ruling.pdf
36. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2005 წლის 30 ნოემბრის გადაწყვეტილება N1/5/323.
<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=280>
37. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.
38. Олькіна О. В. Юридичні особи публічного права: постановка проблеми визначення критеріїв розмежування юридичних осіб публічного та приватного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 91–93.
39. Первомайський О. О. Поняття юридичної особи публічного права: окремі недоліки норм чинного законодавства. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С. 49–55.
<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.10>
40. Москаленко А. О. Юридичні особи публічного права: змістово-понятійна характеристика. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. № 51. С. 57–58.
<https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.11>

REFERENCES

1. Pro advokaturu ta advokatsku diyalnist [About advocacy and advocasy]. *Zakon Ukrayiny* (05.07.2012 No. 5076-6). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, (62), 2509 (in Ukr.).
2. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]. *Zakon Ukrayiny* (28.06.1996 No. 254k/96-vr). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (30), 141 (in Ukr.).
3. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Yevropeyska konventsiya z prav lyudyny) [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, 2006, (32) (in Ukr.).
4. *Rezyume konstytutsiyanoi skarhy* [Summary of the constitutional complaint]. (10.11.2023 No. 18/356).
https://ccu.gov.ua/sites/default/files/18_356_2023.pdf (in Ukr.).
5. Vilchik, T. B. (2015). Systemy orhaniv advokatskoho samovryaduvannya v krayinakh Yevropeyskoho So-yuzu: Italiya, Nimechchyna, Frantsiya [Systems of self-governing bodies of lawyers in the countries of the European Union: Italy, Germany, Franc]. *Pravo ta innovatsiyne suspilstvo*, 2(5), 38–45 (in Ukr.).
6. Kovalova, YA. O., & Volchkova, M. I. (2019). Advokatske samovryaduvannya: ukrayinski realiyi ta yevropeyskyy dosvid [Bar self-government: Ukrainian realities and European experience]. *Porivnyalno-analitychne pravo*, (6), 489–493. <https://doi.org/10.32782/2524-0390/2019.6.123> (in Ukr.).
7. Hvozdiy, V. A. (2020). *Administrativno-pravovyy status orhaniv advokatskoho samovryaduvannya* [Administrative and legal status of self-governing bodies of lawyers]. Candidate's thesis (12.00.07). Kyiv (in Ukr.).
8. Habani, I. I. (2022). *Administrativno-pravovyy status Natsionalnoyi advokatury Ukrayiny* [Administrative and legal status of the National Bar of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*, 72(2), 59–64. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.42> (in Ukr.).
9. Bakayanova, N. M. (2015). Prava advokativ yak chleniv yedynoyi profesiyanoi orhanizatsiyi [Rights of lawyers as members of a single professional organization]. *Jurnal juridic national: teorie si practica*, 6(16), 53–56 (in Ukr.).
10. Kadenko, O. O. (2022). *Pravovyy status Natsionalnoyi asotsiatsiyi advokativ Ukrayiny* [Legal status of the National Association of Lawyers of Ukraine]. Doctor's thesis (081 " Pravo"). Odesa (in Ukr.).
11. Paparyha, D. YU. (2013). Pravove pidgruntya obovyazkovosti chlenstva v profesiynykh asotsiatsiyakh [Legal basis of mandatory membership in professional associations]. *Byuleten Ministerstva yustytсийi Ukrayiny*, (8), 26–31 (in Ukr.).
12. Zaborovskyy, V. V. (2017). Chy porushuye obovyazkove chlenstvo advokata v Natsionalniy asotsiatsiyi advokativ Ukrayiny konstytutsiyne pravo hromadyanyina na svobodu obyednan ta pryntsyp nezalezh-

- nosti advokatskoyi diyalnosti? [Does mandatory membership of a lawyer in the National Association of Lawyers of Ukraine violate a citizen's constitutional right to freedom of association and the principle of independence of the legal profession?]. *Konstytutsiyno-pravovi akademichni studiyi*, (1), 27–34 (in Ukr.).
13. Markovych, KH. (2020). Do pytannya funktsionuvannya advokatskoho samovryaduvannya v Ukraini [On the issue of the functioning of the self-government of lawyers in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Seriya: "Yurydychni nauky"*, 7(2), 201–208. <http://doi.org/10.23939/law2020.26.201> (in Ukr.).
 14. Rabovska, S. YA. (2015). Okremi pytannya pryntsyypiv diyalnosti advokatury Ukrainy [Separate issues of the principles of activity of the Bar of Ukraine]. *Tsyvilistychna protsesualna dumka*, (1), 98–102 (in Ukr.).
 15. Kalynyuk, S. S. (2015). *Instytut advokatury v mekhanizmi realizatsiyi prava lyudyny i hromadyanyna na pravovu dopomohu: konstytutsiyno-pravovyy aspekt* [The Institute of Advocacy in the Mechanism of Realization of the Human and Citizen's Right to Legal Assistance: Constitutional and Legal Aspect]. Candidate's thesis (12.00.02). Uzhgorod (in Ukr.).
 16. *Shchodo obovyazkovoho chlenstva v Natsionalniy asotsiatsiyi advokativ Ukrainy* [Regarding mandatory membership in the National Association of Lawyers of Ukraine]. <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123070> (in Ukr.).
 17. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine]. (01.06.2016 No. 2-rp/2016). *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*, (48), 1724 (in Ukr.).
 18. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine]. (06.06.2019 No. 3-r/2019). *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*, (51), 1752 (in Ukr.).
 19. *Nederzhavna nekomertsyina profesiyna orhanizatsiya Natsionalna asotsiatsiya advokativ Ukrainy* [Non-state non-commercial professional organization National Association of Lawyers of Ukraine]. https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/38488439 (in Ukr.).
 20. Pro hromadski obyednannya [About public associations]. Zakon Ukrainy (22.03.2012 No. 4572-6). *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*, (30), 1097 (in Ukr.).
 21. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine]. (10.01.2008 No. 1-rp/2008). *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*, (28), 903 (in Ukr.).
 22. *Statut nederzhavnoyi nekomertsyinoyi profesiynoyi orhanizatsiyi "Natsionalna asotsiatsiya advokativ Ukrainy"* [Charter of the non-state non-commercial professional organization "National Association of Lawyers of Ukraine"]. https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/statut_naau.pdf (in Ukr.).
 23. *Polozhennya pro Radu advokativ Ukrainy* [Regulations on the Bar Council of Ukraine]. <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.04.26-27-pologennya-pro-rau-pazy.pdf> (in Ukr.).
 24. *Konstytutsiyna skarha Pleskacha V.YU.* [Pleskach's constitutional complaint V.Yu.]. <https://drive.google.com/file/d/1yNCFyZjEhM6tIDSHt92v7EQ89T2Bdy6s> (in Ukr.).
 25. Judgment of the European Court of Human Rights (Fourth Section) in case of "Vörður Ólafsson v. Iceland" (application no. 20161/06) of 27 April 2010. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98443>
 26. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme (chambre) dans l'affaire "Sigurdur A. Sigurjónsson c. Islande" (requête no. 16130/90) du 30 juin 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62401>
 27. La Définitif de la Cour européenne des Droits de l'Homme (deuxième section) dans l'affaire "Schneider c. Luxembourg" (requête no. 2113/04) du 10 juillet 2007. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81437>
 28. La Définitif de la Cour européenne des Droits de l'Homme (première section) dans l'affaire "Mytilinaios et Kostakis c. Grèce" (requête no. 29389/11) du 3 décembre 2015. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158962>
 29. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme dans l'affaire "Sørensen et Rasmussen c. Danemark" (requêtes nos. 52562/99 et 52620/99) du 11 janvier 2006. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72017>
 30. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme (chambre) dans l'affaire "Le Compte, Van Leuven et De Meyere c. Belgique" (requête no. 6878/75; 7238/75) du 23 juin 1981. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-62080>
 31. La Arrêt de la Cour européenne des Droits de l'Homme (plénière) dans l'affaire "Albert et Le Compte c. Belgique" (requête no. 7299/75; 7496/76) du 10 février 1983. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61980>
 32. Decision of the European Court of Human Rights (commission) of 2 July 1990 on the admissibility of application no. 13750/88 by A. and others against Spain. https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_13750-88
 33. Decision of the European Court of Human Rights (fourth section) of 6 May 2008 as to the admissibility of application no. 17029/05 by National Notary Chamber against Albania.

- https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_17029-05
34. Obligatory membership in Czech Medical Chamber: Judgment of the Czech Republic Constitutional Court of 14 October 2008, PL. ÚS 40/06.
https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Decisions/pdf/PI_US_40-06.pdf
35. On mandatory membership of certified architects in the association of professional self-governance: Ruling of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 11 September 2020, no KT166-A-N14/2020. https://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/10/2020-09-11_kt166-a-n14_ruling.pdf
36. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2005 წლის 30 ნოემბრის გადაწყვეტილება N1/5/323. <https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=280>
37. Tsyvilnyy kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]. Zakon Ukrainy (16.01.2003 No. 435-4). *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*, (11), 461 (in Ukr.).
38. Olkina, O. V. (2014). Yurydychni osoby publichnoho prava: postanovka problemy vyznachennya kryteriyiv rozmezhuвання yurydychnykh osib publichnoho ta pryvatnoho prava [Legal entities under public law: posing the problem of determining the criteria for distinguishing legal entities under public and private law]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, (4), 91–93 (in Ukr.).
39. Pervomayskyy, O. O. (2019). Ponyattya yurydychnoyi osoby publichnoho prava: okremi nedoliky norm chynnoho zakonodavstva [The concept of a legal entity under public law: certain shortcomings of the norms of the current legislation]. *Pryvatne pravo i pidpnyemnytstvo*, (19), 49–55. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.10> (in Ukr.).
40. Moskalenko, A. O. (2021). Yurydychni osoby publichnoho prava: zmistovo-ponyatiyna kharakterystyka [Legal entities under public law: substantive and conceptual characteristics]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudentsiya*, (51), 57–58. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.51.11> (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
Форум права: 78 pp. 21–31 (1).

Related identifiers:
10.5281/zenodo.10156297
http://forumprava.pp.ua/files/021-031-2024-1-FP-Zozulia_4.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2024_1_4.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 21.12.2023
Accepted: 17.01.2024
Published: 22.01.2024
Available online: 22.01.2024

Cite as:

Зозуля, О. І. (2024). Конституційність обов'язкового членства адвокатів у національній асоціації адвокатів України. Форум Права, 78(1), 21–31. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156297>

Zozulia, O. I. (2024). Konstytutsiynist obovyazkovoho chlenstva advokativ u natsionalniy asotsiatsiyi advokativ Ukrainy [Constitutionality of Mandatory Membership of Advocates in the Ukrainian National Bar Association]. *Forum Prava*, 78(1), 21–31. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10156297>